

Yazılar:

GRAFİKERLER MESLEK KURULUŞU

Sait Maden (II)

Ömer Durmaz

Grafik Tasarım Dergisi,
sayı 16, Ocak 2008

“Türk Grafik Sanatı Tarihi”ni ne zaman yazmaya başladınız? Şu an ne durumda?

1979’da başladım bu çalışmaya. İki sanatçı arkadaşım, Selçuk Batur ve Ferit Erkman, “Çevre” (Mimarlık ve Sanat) adlı bir dergi yayımlamaya başlamışlardı. Güzel bir dergiydi. Orada başladım yayımlamaya. Dokuz on sayı kadar sürdü.

Bizdeki grafik olgusunun başlangıcını 1730 olarak saptamıştım. Bu tarih İbrahim

Müteferrika’nın ilk matbaayı kurduğu yıldır. Grafik sanatı, baskı yöntemiyle çoğaltılan ve toplumun ilgili kesimlerine dağıtılan ürünler toplamıdır. Bu yüzden o tarihi seçmiştim. Güç bir çalışma oldu. O güne dek bu konuda tek bir satır yazı yazılmamış, hiçbir araştırma yapılmamıştı. Uzun zaman müzelerde, büyük kitaplıklarda iki yüz elli yıl öncesinin basılı grafik işlerini araştırdım, renkli ve siyah-beyaz çekimler yaptım. Bir yıllık bir çalışma sonunda ancak 1830’a kadar gelebildim. Günlük işlerim, özellikle edebiyat çalışmalarına ayırmam gereken zaman, bu çalışmayı sürdürmeme engel oldu. Ayrıca fazla masraflı bir işti. Bir sponsor aradımsa da bulamadım. 1830’dan günümüze kadar geçen süreyi ise özet olarak yazıp birtakım ansiklopedilerde yayımladım.

Enez Av ve Balık Festivali, 1989.

ENEZ
AV VE
BALIK
FESTİVALİ

7-8-9 TEMMUZ

1 MAYIS 1992
KUTLU OLSUN

BELEDİYE-İŞ SENDİKASI

Belediye-İş Dergisi’nin ekidir

2001

Belediye İş Sendikası için 1 Mayıs afişi, 1992.

Galatasaray Lisesi için afiş.

GALATASARAY
LİSESİ

6. HALK OYUNLARI
FESTİVALİ

10 Haziran Cumartesi saat 20.00’de Rumeli Hisarı Müzesi

11 Haziran Pazar saat 20.00’de Açık hava Tiyatrosu

“Ezginin Günlüğü” katılımı ile

Not: Gösteri bitiminde çeşitli semtlere otobüs seferleri düzenlenmiştir.

Levni

Besam, 1990. / Levni Sanat Galerisi, 1981. / Uluslararası Soroptimisler Kongresi, 1983. / İstanbul Alışveriş Merkezi, 1976. / Sivas'ı Unutmayalım! / Çekirdek Yayınları, 1990. / Türkiye Aile Planlaması Vakfı, 1980. / Varlık Yayınları, 1982. / Enez Av ve Balık Festivali, 1989. / Ömer Faruk Toprak Şiir Ödülü, 1981.

Sait Maden denince, insanın aklına kitap kapakları, dergi kapakları, logolar geliyor önce. Oysa farklı alanlarda da uzun süre ürün verdiğiniz çok açık. Bu şekilde hatırlanmanızın nedeni nedir sizce?

Kapak tasarımcısı diye tanınmam, adımın her çizdiğim kitapta belirtilmesinden kaynaklanıyor. Düşünün: bugüne değin 8000 dolayında kitap ve dergi kapağı çizdim. Bu kitapların, dergilerin herbiri 5000 dolayında basılmış olsa toplam 40 milyon eder. İnsanın adı 40 milyon kez yinelenirse o adama kapak tasarımcısından başka ne ad verirsiniz? Bu bir dünya rekoru.

Nasıl oluştu bu sayı, biliyor musunuz? Diyelim 1965'le 1980 arası bir dergi yayımlanıyor, haftalık bir dergi. Ona her hafta

bir kapak çiziyorsunuz. Ama bir değil bir çok dergi var sizden her hafta bir kapak bekleyen.

Son yıllarda grafik tasarım alanında eğitim veren kurumlar oldukça fazlaştı. Bu bölümlerin eğitim anlayışını nasıl buluyorsunuz? Sizce grafik tasarım eğitimi nasıl olmalı?

Eğitim eskisine göre çok daha iyi mutlaka, çok daha zengin. Eskiden bir iki okulla sınırlıydı ve okullarda da bir iki hoca vardı. Hocaların çapları çok abartılacak düzeyde değildi. Dolayısıyla öğrenci tam anlamıyla bir grafik eğitimi alamıyordu okullardan.

Grafik bölümlerinden her yaz bana birkaç öğrenci gelir. Onlara ders veririm. Plastik sanatlarla ilgili bir alanda eğitim alan öğrencinin bir kere çok sağlam desen bilmesi gerekir. Çocuklarda desen sıfır. Yani bir a harfi bir b harfi çizmek için temelde çok sağlam bir desen bilgisi olmalı ki oranları çok iyi hesaplayıp dengeleyebilsin.

Başka bir şey daha var; çocuklarda kaligrafi bilinci yok. Bilgisayarla grafik öğretilmez, sadece elle öğretilir. Doğrudan doğruya malzemeye, kalemle, fırçayla... Öğrenci ne kadar çok resim ve grafik malzemesi

“Batı sanat tarihi bir bedenin sadece bacağı. Gövdesi nerede, kafası, kolu nerede?”

varsa hepsini önüne yığıp önce onlarla çizecek: cetvelle, gönyeyile, kalemle... Bilgisayar bu aşamalardan sonra devreye girmeli.

Sizce başarılı bir grafik tasarımcı hangi özelliklere sahip olmalı?

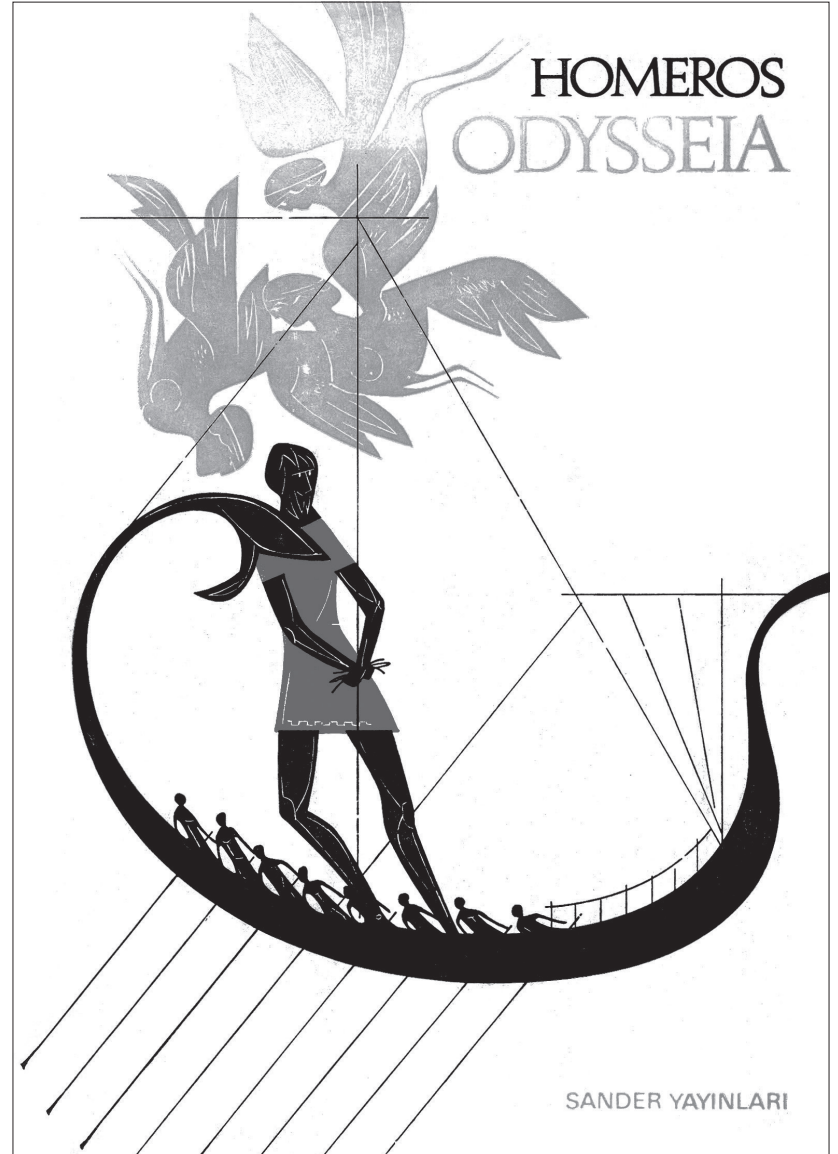
Çok sağlam deseni olacak. Kaligrafiyi çok iyi bilecek. Resim tarihini çok iyi bilecek. Yalnız Batı tarihini değil. Bize güzel sanatlar eğitimi veren okullarda sanat tarihi diye yalnızca Batı'nın sanat tarihi okutulurdu. Batı sanat tarihi bir bedenin sadece bacağı. Gövdesi nerede, kafası, kolu nerede?

Yok. Mısır sanatları, Mezopotamya sanatları, Eski Anadolu sanatları, Çin sanatları, Orta Asya sanatları... Hepsinin bilinmesi gerekiyor. Benim evim, kitaplığım bütün bunlarla dolu. Bir şeyi çizerken sırasında

Troya kitap kapağı illüstrasyonu, 1970.

Odysseia kitap kapağı, 1970.

Picasso'yu anımsatıyorum; sırasında Leonardo'yu, sırasında Rafael'i. Ortaçağ'da sanat eğitimi veren okulların veya hocaların kapılarının üstünde "hendese (geometri) bilmeyen buraya giremez" yazılmış. Geometri sağlam bir grafik için son derece gerekli. Geometri, bir bütünü oluşturan nesnelerin arasındaki oranların, yüzey ölçümlerinin, uzaklıkların, yakınlıkların bilincini veren son derece önemli bir bilimdir. Kompozisyon demek, birtakım öğeleri değerlendiren, onlara plastik bir bütünlük, özellik veren, onları dengeleyen boşluk demektir. Yani bir kompozisyonda biçimleri çevreleyen boşluk ne kadardır? Ne kadar dengesi yerinde bir boşluksa, çevrelediği biçimler o oranda değerlenirler. Sanatçıda o boşluk bilinci eğer yoksa kurduğu yapı çöker. Buna sanat eserindeki mimarlık diyorum.

Grafik tasarımcı kişiliğiniz kadar şair ve çevirmen olarak da çok tanınıyorsunuz. Edebiyatla ilişkinizi anlatır mısınız?

12-13 yaşında şiir yazmaya başladım. 14 yaşında iken doğduğum memlekette çıkan haftalık bir gazete vardı. Oraya bir şiir gönderdim, beğendiler ve bastılar. O tarihte aruz öğrenmiştim, Divan şiirini okumaya başlamıştım. Ertesi yıl şiirlerim İstanbul'daki dergilerde de yayımlanmaya başladı. Bu arada 16 yaşımdayken hızlı bir şekilde Fransızca çalışmaya başladım. 18 yaşında Fransız şairlerinden çeviriler yapıyordum. Yaptığım bir çeviri Varlık dergisinin açtığı bir yarışmada birincilik ödülünü kazandı. Ve devam ettim. Bir taraftan şiirler, bir taraftan çeviriler yayımlıyorum; bir taraftan da edebiyat hakkında, şairler hakkında yazılar yazıyorum. Bu arada kitaplarım yayımlanmaya başladı; çeviri kitaplarım özellikle. Arkasından Federico Garcia Lorca'yı tanıdım bir Fransızca kitaptan, çok sevdim. Hemen İspanyolca dersleri almaya başladım. Lorca'nın bütün şiirlerini çevirdim. Arkasından başka şairler; Fransız, Rus, İspanyol, Arjantinli şairler geldi. Böylece 50-60 kadar değişik şairden şiir çevirmiş oldum.

Bir işi tasarlama sürecini anlatır mısınız? Hangi aşamalardan geçiyor ve son halini nasıl alıyor? Yapılacak işe, ürüne bağlı. Şöyle ki: eğer bir logo ise önce konuya ilişkin eskizler hazırlarım. Bu üç gün, beş gün sürer. Sonucu değerlendiririm; şu iyi anlatıyor, şu iyi anlatmıyor diye. İyi anlatmayanı biraz daha anlatacak hale getiririm, gelmiyorsa bırakırım.

Diyelim, elimde beş on tane eskiz birikti. Otururuz, işverenle birlikte değerlendiririz. İşveren başka açıdan bakar, ben başka açıdan bakarım. Benim bakış açım hem estetik açısı hem işlevsellik açısı. İşverenlerin büyük bir çoğunluğu hiçbir şey bilmez. Onları uğraşa uğraşa yönlendirmeye çalışırım. Bir anı: Çizdiğim tasarımlardan birini çok beğenmiştim. Konuyu o kadar iyi anlatıyordu ki! Ama adam kavrayamıyordu. "Bak, dedim, senden şunu rica ediyorum; eğer bunu kabul edersen vereceğin paranın yarısını isterim. Yok eğer benim tutmadığım bir şeyi kullanmak istiyorsan onun fiyatı iki misli". İki misline yaptığım da oldu, yarı yarıya yaptığım da. Ama kitap kapağı gibi şeylerde öyle seçme işi yoktur. Sipariş gelir, konuyu anlatırlar, ben de yapar teslim ederim. İtiraz mümkün değildir.

Grafik tasarımıyla ilgili çalışmalarınızı halen sürdürüyor musunuz?

Yarım kalmış birçok kitabım var. Onları toparlamak bakımından 2000 yılında grafik çalışmalarımı azalttım. Sadece çok seçkin siparişler olursa, özellikle eşimden dostumdan gelirse onları değerlendiriyorum.

Ahmet Muhip Dranas'ın, "Oyunlar" adlı kitabı için kapak illüstrasyonu, 1982.

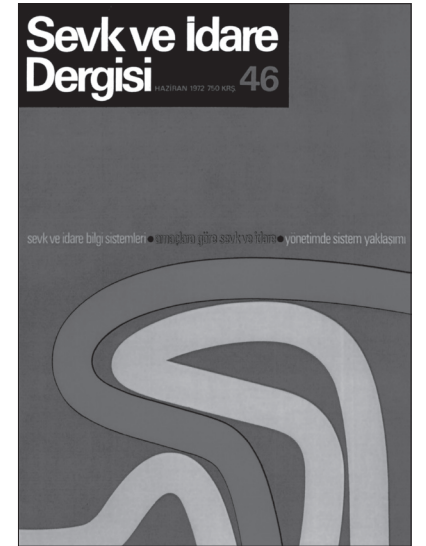
Mesleki kariyerinizde, sizin tasarım anlayışınızı etkileyen, şekillendiren gelişmeler oldu mu?

Hayır, hiçbir olay olmadı. Aslında benim grafiğimi biçimlendiren, alttan alta etkileyen ve destekleyen, besleyen tek kaynak, benim şair tarafımdır. Edebiyatım, benim resmimi çok besledi.

Bundan sonraki amaçlarınız neler? Grafikte yapacağınızı yaptım.

Yapmakta olduğum ve yapmam gereken edebiyat çalışmalarım var. Onlar eksik kaldı; tamamlamam gerekiyor. Örneğin şu grafik tarihi. İkincisi, İbrahim Müteferrika hakkında bir monografi çalışmam var. Kapsamlı bir monografi çalışması. Onun dışında dünya şiir tarihiyle ilgili birtakım başka çalışmalarım var. Bir de olabilir ve sponsor bulabilirsem, grafik ürünlerimden seçmeler demiştim.

Sevk ve İdare dergisi, 1969. / Sevk ve İdare dergisi, 1973. / Sevk ve İdare dergisi, 1972. / Milliyet Sanat, 1983. / Milliyet Sanat, 1993. / Belgelerle Türk Tarihi dergisi.

“Grafik bir üstyapı ürünü. Etkileyici bir dil. Yapımcısından, çağdaş yaşamın gerilimine, çokrenkliliğine uygun bir duyarlık, bir yaratma gücü bekliyor.”

Bunun içinde kitap kapaklarım, afişlerim ve 1955’ten bu yana yaptığım logo çalışmalarım var. Bir de başka bir çalışmam var: Yazının evrimi. Sümerler’in çivi yazısından bugüne, Çağlar Boyunca Anadolu’da Yazı diye bir kitap olacak.

Son bir söz: Meslekle ilgili birtakım gözlemlerim var. Onları belirtmeden geçmek istemem.

Bundan yirmi beş yıl önce Türk Grafik Sanatı Tarihi’ni yazarken şöyle bir giriş yapmıştım: “Grafik bir üstyapı ürünü. Etkileyici bir dil. Yapımcısından, çağdaş yaşamın

gerilimine, çokrenkliliğine uygun bir duyarlık, bir yaratma gücü bekliyor. Her türlü tüketim ürününün, her türlü toplumsal olayın geniş halk yığınlarına duyurulması gibi bir işlevi var. Bunu gerçekleştirirken plastik sanatların ortak araç ve ilkelerinden yararlanıyor. Ama toplumun bütün katlarında plastik sanatlardan daha dolaysız bir yayılma, etkilime gücünde.

Bütün güncel duyarlıkların kaynağında yer alan, her türlü yeniliğe açık, devrimci bir sanat olan grafik, Batı’da olduğu gibi bizde de uzun bir geçmişi bulunmayan bir olgu; sinema gibi, fotoğraf gibi. Ayrıca resim, yontuculuk gibi bir sanat olduğu da çok su götürür. Nedeni şu: Yalnız grafik işiyle uğraşanlar sanat diyorlar yaptıkları işe. Toplum kendisine sunulan grafik ürününü hiç de sanat yapıtı gibi algılamıyor. Sadece bildirisini izliyor bir afişin ya da herhangi bir basılı tanıtma aracının.

Devlet kurumları grafik olgusundan habersiz gibi. Müzeler grafik sanatçısına kapalı. Grafik yapıtının – bir afiş, bir logo, bir kitap kapağı vs. – duvara bir tablo gibi asılabileceğini düşünmek, şimdilik olanaksız. Yaptıkları işin resim gibi, yontu gibi bir sanat

Elsa Triolet kitabı için kapak illüstrasyonu, 1984.

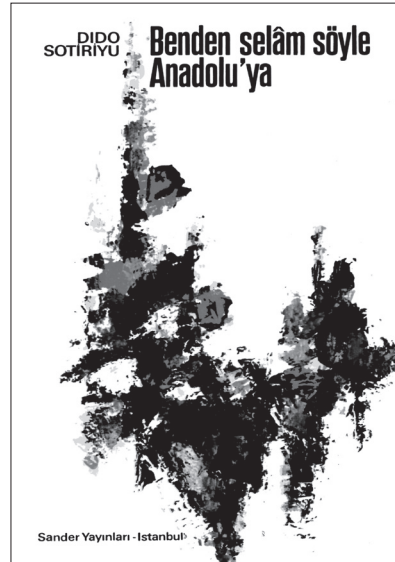
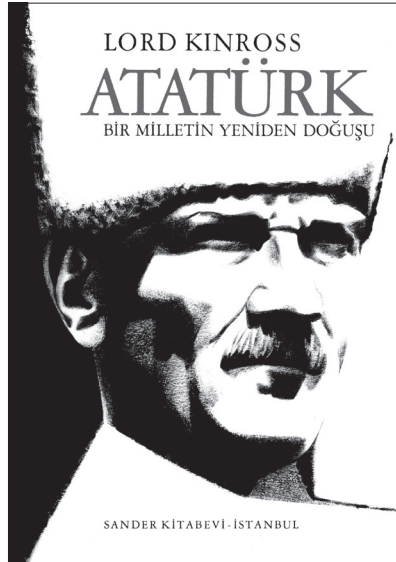
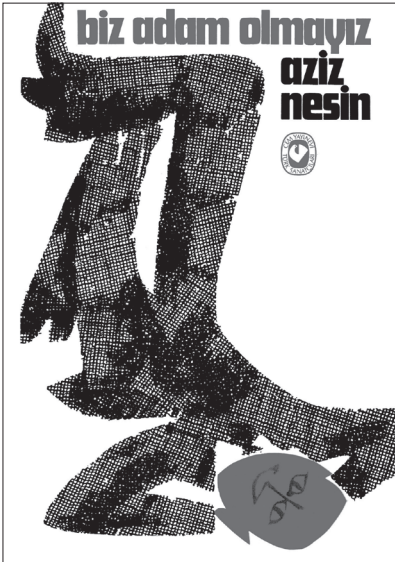
olduğunu savunan, bunu kanıtlamak için de sergiler açıp, yarışmalara katılıp, yazılar yazan üç beş grafikçinin çabası, şimdilik bu görünümü değiştirmeye yeterli değil. Ama bütün bu olumsuzluklara karşın, grafik sanatı günümüzün en önemli dillerinden biri.”

Ülkemizin düşünce ve sanat ortamında yaşanan yanlışlığı

grafik sanatı da yaşadı. Geleneksel biçimlerin, çizim ve bezeme sanatlarının diri yanlarını çağdaş, evrensel duyarlılıklara katıp yoğuracak yerde, Batı’dan alınma hazır kalıpları kullandı. Bir Japon, bir Polonya grafiği yerel değerlerden yola çıkıp, kişilikli, evrensel bir kimlik kazanırken, bizde uygulanan grafik, yerel kaynaklarımıza dönük, özgün bir kişiliğe kavuşamadı. Örneğin ilk ustalarımızdan İhâp Hulusi’nin işleri, 20. yüzyıl başlarındaki Alman grafiğinin Türkiye versiyonudur.

Şunu belirtmek istiyorum: Başlangıcından beri dışa bağımlı Türk ekonomisi, yine dışa bağımlı bir grafik yarattı. Toplumun temel gereksinimlerine ters düşüp doğrudan doğruya tüketim alanına yönelen sanayi burjuvazisi, değer ölçülerinin tümünü Batı’dan alırken, bütün tanıtma, pazarlama, “beyin yıkama” yöntemlerini de oradan almak zorundaydı, bütün kuruluş ve işleyiş özellikleriyle. Bu demektir ki Türk grafiği ulusalcı niteliklerden yoksun Türk sanayisinin tarihinden ayrı düşünülemez; Batı’dan kopya edilmiş ya da onun izniyle üretilen içeriklerin yalnızca ambalajlama dönemindeki sanayi tarihinden. ●

Aziz Nesin, “Zübük”. / Aziz Nesin, “Gözüne Gözlük”. / Aziz Nesin “Vatan Sağolsun”. / Aziz Nesin, “Biz Adam Olmayız”, 1964. / Lord Kinross, “Atatürk”, 1966. / Dido Sotiriyu, “Benden Selâm Söyle Anadolu’ya”.

YAZILAR

Grafikerler Meslek Kuruluşu
Derneği adına sahibi
Umut Südüak
Tasarım
Bülent Erkmen
Sorumlu Yayın Yönetmeni ve
Tasarım Devamlılığı
Osman Tülü
Katkıda Bulunanlar:
İlhan Bilge, Ömer Durmaz
Grafik Uygulama: Tipograf
Baskı: A4 Ofset
Ayda bir yayımlanır; para ile satılmaz.
Tüm hakları saklıdır.

Grafikerler Meslek Kuruluşu Derneği
Ortaklar Caddesi, Bahçeler Sokağı 17/4
Mecidiyeköy 34394 İstanbul
Tel: (0212) 267 27 58
Faks: (0212) 267 27 59
info@gmk.org.tr www.gmk.org.tr